

Ion Valer XENOFONTOV

GRĂDINI DE COPII ÎN CHIȘINĂUL INTERBELIC

CZU: 373.22(478-25(091))

<https://doi.org/10.52603/rec.2024.36.14>

Rezumat

Grădini de copii în Chișinăul interbelic

În baza surselor istorice inedite, a datelor statistice de epocă, a literaturii de specialitate etc. a fost cercetată și analizată prima treaptă a învățământului primar din Chișinăul interbelic, școlile pentru copii mici (grădinile de copii). Acestea erau destinate copiilor cu vârsta cuprinsă între 4 și 7 ani, fiind opționale pentru copiii de 4-5 ani și obligatorii pentru cei de 5-7 ani în localitățile în care funcționau. După Unirea din 1918, în Chișinău activau, pe lângă școlile primare sau în spații separate, și grădini de copii de stat. Spre sfârșitul perioadei interbelice, numărul lor era de 23. Cadrele specializate (învățătoare) erau instruite la Școala Normală de Fete „Florica Nița”. Pentru o scurtă perioadă de timp, în capitala Basarabiei a funcționat și o Școală Normală de Conducătoare de Grădini de Copii. În vederea obținerii calificării didactice de învățătoare, gradul II, se elaborau monografiile ale grădinilor de copii. Articolul prezintă câteva studii de caz referitoare la grădinile de copii din Chișinău în perioada dintre cele două războaie mondiale. Aceste instituții se distingeau printr-o anumită „specializare”, fie că este vorba de jocuri interactive, de o orchestră sau de exerciții fizice etc. Unele erau dotate cu biblioteci pentru părinți și copii. Autoritățile locale și comitetele școlare prevedeau resurse materiale pentru întreținere și logistică.

Cuvinte-cheie: școli pentru copii mici, grădini de copii, perioada interbelică, Chișinău, Basarabia, România întregită.

Резюме

Детские сады в межвоенном Кишиневе

На основе неопубликованных исторических источников, историко-статистических данных и специализированной литературы был исследован и проанализирован уровень начального образования в межвоенном Кишиневе. Надо отметить также, что школы для маленьких детей (детские сады), предназначенные для детей 4–7 лет, были факультативными для детей 4–5 лет и обязательными для детей 5–7 лет в населенных пунктах, где действовали такие учреждения. После Объединения 1918 года в Кишиневе государственные детские сады работали при начальных школах или в отдельных помещениях. К концу межвоенного периода количество детских садов составляло 23. Специализированные кадры (учителя) для детских садов готовились в Педагогической школе для девочек «Флорика Ница». За короткий период времени в столице Бессарабии заработала Педагогическая школа руководителей детских садов. Для получения дидактической квалификации педагогов второго разряда были разработаны монографии детских садов. В статье представлены некоторые темати-

ческие исследования, связанные с детскими садами в Кишиневе в период между двумя мировыми войнами. Существовали определенные «специализации» детских садов, использующих интерактивные игры, оркестр, физкультуру и т. д. Некоторые детские сады были оборудованы специализированными библиотеками для детей и родителей. Местные власти и школьные комитеты предоставляли материальные ресурсы для содержания, логистики.

Ключевые слова: школы для детей раннего возраста, детские сады, межвоенный период, Кишинев, Бессарабия, Объединенная Румыния.

Summary

Kindergartens in interwar Chisinau

Based on unpublished historical sources, statistical data of the period, specialized literature, etc., the first stage of primary education in interwar Chisinau was researched and analyzed, namely schools for young children (kindergartens), provided for children aged 4-7, being optional for children aged 4-5 and mandatory for those aged 5-7 in the localities where such institutions operated. After the Union in 1918, state kindergartens operated in Chisinau next to primary schools or in separate spaces. Towards the end of the interwar period, the number of kindergartens was 23. Specialized staff (teachers) for kindergartens were trained at the Girls' Normal School for Kindergarten „Florica Nița”. For a short time, the Normal School for Kindergarten Leaders operated in the capital of Bessarabia. In order to obtain the teaching qualification of a second-degree teacher, kindergarten monographs were developed. The article presents several case studies of kindergartens in Chisinau in the period between the two world wars. There were certain „specializations” of kindergartens. Some were specialized in interactive games, others - orchestra, physical activities, etc. Some kindergartens were equipped with specialized libraries for children and parents. Local authorities and School Committees provided material resources for maintenance, logistics.

Key words: schools for young children, kindergartens, the interwar period, Chisinau, Bessarabia, Romania as a whole.

Preliminarii. Până la Unirea din 1918, în Chișinău funcționa un număr infim de grădini de copii (numite în epocă și școli de copii mici). Acestea erau deschise din inițiativă privată.

Astfel, Grădina de copii, administrată de Hrșanovschi, era frecventată de copii ai căror părinți aveau o situație materială bună, întrucât taxa de frecvență era destul de mare.

Grădina de copii și Școala primară minoritară, fondate în 1880 de soții Abramov, au continuat să activeze și în perioada interbelică, fiind diriguite după decesul, în 1904, al Mariei Abramov, de două dintre surorile acesteia: Maria și Cleopatra Hrșanovschi (Bezviconi 1934: 52-53). Această școală era în vizorul autorităților locale. Proiectul de buget al Primăriei municipiului Chișinău pentru exercițiul financiar 1935-1936 prevedea o subvenție pentru Școala Primară Hrșanovschi în valoare de 9 000 lei (ANA, F. 1404, inv. 1, d. 949, f. 12).

O perspectivă spectaculoasă a avut-o Grădina de copii a baronesei Iulia von Gheiking, fondată în 1892, care a evoluat până la nivelul de liceu.

Începând cu 1918, ia avânt sistemul de învățământ primar din Basarabia. Prima treaptă o alcătuiau școlile pentru copii mici (grădini de copii). Acestea erau destinate copiilor cu vârsta cuprinsă între 4 și 7 ani și aveau rolul de a completa educația în familie și a-i pregăti pentru școala primară. Grădinile de copii erau opționale pentru copiii de 4-5 ani și obligatorii pentru cei de 5-7 ani în localitățile în care funcționau (Popescu-Spineni 1939: 468-469). În anul de învățământ 1919-1920 activau 75 de grădini, în care învățau 4 229 de copii (urbane - 38, rurale - 37). Personalul didactic era alcătuit din 75 de persoane, dintre care 15 maestre cu titlu definitiv, 24 de maestre cu titlu provizoriu și 36 suplinitoare de maestre (Anuarul 1932: 336).

În primii ani de după Unire, frecvența copiilor era scăzută. „Nu rar se întâmpla să auzi chiar din gurile colegilor învățători de la școlile primare spunând că la grădina de copii nu se face nimic, copiii doar se joacă acolo, iar învățătoarea nu-i învățătoare, ci dădacă” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 171).

În cadrul Comisiei școlare moldovenești din 4 martie 1918, Bocanescu și Tofan au fost delegate să prezinte Comisiunii un raport despre grădinile de copii din Chișinău (Comisiunea 1918: 1).

Din 1918, în Chișinău au început să funcționeze, pe lângă școli primare sau, mai rar, în spații separate, grădini de copii de stat. Dacă în 1923, Scarlat Panaitescu, conferențiar universitar la Iași, afirma că la Chișinău erau „peste 18 grădini” (Panaitescu 1923: 22-23), atunci potrivit datelor furnizate de Ștefan Ciobanu, la mijlocul anilor 1920 erau deja 26 de asemenea instituții (Ciobanu Ștefan 1925: 84-85). În 1927, Primăria Chișinău întreținea un număr de 16 grădini de copii (ANA, F. 1404, inv. 1, d. 1453, f. 5). Spre 1940 numărul acestora era de 23: nr. 1 - se afla pe str. Hertza; nr. 45, director A. Mircea; nr. 3 - era pe str. 27 Martie; nr. 46, director V. Zograf; nr. 4 - str. Melestiu, Vila Poliveț, director E. Poparcea;

nr. 5 - str. Duca; nr. 2, director E. Alexandrescu; nr. 6 - str. Regele Ferdinand; nr. 53-a, director N. Delinschi; nr. 7 - numită *Casa Copilului*, se afla pe str. M. Kogălniceanu; nr. 70, director A. Remenco; nr. 8 - str. Universității; nr. 29, director P. Zaharescu; nr. 9 - str. Hasdeu; nr. 2, director Olga Mironescu (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 190); nr. 10 - era la Visterniceni, Casa Comunală, director E. Ghilcu; nr. 11 - str. Serbschi; nr. 7, director S. Matei; nr. 12 - str. Regele Ferdinand; nr. 24, director V. Roșu; nr. 13 - era la Poșta-Veche; nr. 24, director A. Verdeș; nr. 14 - str. Schmidt; nr. 140, director L. Budeanu; nr. 15 - str. Miron Costin; nr. 3, director D. Maximcic; nr. 16 - era la Buiucani, director C. Silvestrovici; nr. 17 - era la Costiugenii, director A. Racu; nr. 18 - se afla pe str. Muncești; nr. 119, director E. Plești; nr. 19 - Sub. Frumușica, director V. Cioc; nr. 20 - str. Ștefan cel Mare; nr. 118, director C. Damaschin; nr. 21 - str. Ecaterina Teodorescu; nr. 28, director N. Zaharov; nr. 22 - str. Ștefan cel Mare; nr. 2, director I. Chirița; nr. 23 - Curtea Bisericii Sf. Gheorghe, director Sofia Smorjovski; nr. 24 - Drumul Băcioiului, director T. Balan (Anuarul 1940: 116).

Grădina de Copii Culenitschi era renumită prin aplicarea jocurilor atractive și a exercițiilor ritmice, iar Grădina de Copii Ivanov era cunoscută pentru că avea „o orchestră unică poate în țara noastră” (Ziua 1936: 25).

Pregătirea cadrelor profesionale pentru grădinile de copii se realiza la Școala Normală de Fete „Florica Nița”. Pentru o perioadă scurtă de timp, la Chișinău a existat și o Școală Normală de Conducătoare de Grădini de Copii, ale cărei absolvenți primeau calificarea nu de „educatoare”, ci de învățătoare.

În continuare, vom exemplifica evoluția grădinilor de copii din capitala Basarabiei prin prezentarea unor studii de caz.

Grădina de copii nr. 7 era numită și *Casa Copilului*, fiind considerată o instituție model datorită învățătoarelor Alexandra Remenco și Tatiana Macovei (Toni 1936: 6; Privești 1936: 34).

La 5 ianuarie 1939, Comitetul Școlii de Copii Mici nr. 7 a aprobat un plan de activitate care prevedea: înființarea unei ferme de vaci de lapte, făcându-se toate instalațiile necesare; înființarea unei ferme de porci cu crescătorie și pentru îngrășare, precum și de animale mici, dar și a unei crescătorii de păsări; înzestrarea și amenajarea curții școlii pentru activități în timpul liber (jocuri, educație fizică etc.); construirea și punerea în funcțiune a unei brutării; reconstruirea și extinderea beciului existent; construirea unei magazii de lemne; plantarea spațiilor libere din grădina școlii cu pomi fructiferi. A. Ri-

menco, directoarea școlii, a prezentat Comitetului lista obiectelor folosite, solicitând aprobarea pentru scoaterea lor din uz: șase pături în valoare de 671 lei, 22 de cămăși de băieți (flanelle) (1 056 lei), șapte fuste din flanelă (404 lei), 69 de rochițe (4 663 lei), nouă pieptare (153 lei), cinci bluze (245 lei), o uniformă de satin (75 lei), 17 cămăși de băieți din zefir (425 lei), șase combinezoane (150 lei), 31 de rochițe (1 705 lei), trei jachete (90 lei), cinci bluze pentru fete din zefir (50 lei), trei perechi de pantaloni pentru fete (27 lei), o fustă (37,50 lei), trei uniforme (53 lei), o cămașă de zi pentru fată (76 lei), 55 de batiste de buzunar (201,25 lei), cărpe din zefir (130 lei), 46 de batiste pentru buzunar de pânză (184 lei), 27 de cămăși de noapte (1 422,76 lei), nouă cămăși de zi (210 lei), șapte perechi de pantaloni pentru fete (196 lei), 43 de pieptare (645 lei), 30 de șervete (420 lei). Valoarea totală a acestor obiecte a fost de 13 370,51 lei. Comitetul a aprobat cererea Dariei Arseni din com. Ciopleni, jud. Lăpușna care solicita ca fetița ei Ileana, de 9 ani, și Petrea, de 7 ani, să fie asigurați cu cazare la *Casa Copilului* fără nicio plată. În cadrul chestiunilor diverse, Comitetul a luat cunoștință de faptul că Primăria mun. Chișinău a predat o vacă de pripas pentru folosință, până când se va găsi proprietarul vacii (ANR, F. 1861, inv. 1, d. 1, f. 1-3v.).

Spre sfârșitul anilor 1930, Grădina de copii nr. 7 a fost redenumită nr. 11.

La expoziția școlilor primare și de copii mici din ținutul Nistru, organizată în 1939, învățătoarele de la această instituție au expus fotografiile despre viața copiilor mici, precum și insectare, instrumente pentru industria casnică și desene cu animale (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 369).

Grădina de copii nr. 12 a fost creată la 1 decembrie 1919. Prima ei conducătoare, Speranța Lupașcu-Cernețchi, a lucrat aici fără întrerupere pe parcursul anilor 1919–1927. Era absolventă de liceu, studiind, totodată, la Universitatea din Iași. În timpul concediilor era suplinită de Lidia Gonciar.

La sfârșitul anilor 1930, Grădina de Copii funcționa cu două posturi de învățătoare într-un local închiriat, având două săli de clasă, o intrare și un vestiar. Florile și frizele lucrate în deplină armonie cu fundalul și spațiul încăperilor ofereau o feerie sălilor de clasă. Localul era spațios, luminos și bine întreținut. O candelă aprinsă răsfrângea lumina pe chipurile copiilor. Rugăciunea la ieșirea din clasă se săvârșea cu mare evlavie. Mobilierul era potrivit înălțimii copiilor și păstrat în cea mai bună stare. Din documentele de epocă aflăm că copiii erau îmbrăcați curat, purtând șorțuri și gulerașe de uniformă. Pentru a fi obișnuiți cu curățenia, s-au introdus pantofiori de casă, pe care copiii îi păstrau la școală, în

săculețe individuale. Gustarea se servea în clasă, respectându-se regulile de igienă (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 310).

Directoarea, Nina Zaharov, născută Guleanițchi, era absolventă a Liceului din Tighina. A studiat la Facultatea de Litere a Universității din Odesa. S-a înscris și la Universitatea din Iași, Facultatea de Filologie, Secția de limbă franceză, pe care însă nu a reușit să o absolve din cauza situației materiale precare. A frecventat cursurile froebeliene din Chișinău în anii 1921–1922. La 21 februarie 1940, în clasa Ninei Zaharov din cei 30 de copii înscriși erau prezenți 28.

Pentru a obține calificarea didactică de învățătoare, gradul II, Nina Zaharov a elaborat, în octombrie 1939, monografia *Grădini de Copii nr. 12*. Potrivit inspectoarei A. Mircea, „Monografia a fost întocmită pe baza actelor din arhiva instituției, reflectând dezvoltarea și perfecționarea acestei școli” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 311).

În perioada 1923–1925, Grădina a funcționat în una din sălile Școlii Tehnice (de pe fosta str. Kievskia), iar din anul școlar 1925–1926 – sub egida Școlii Primare de Băieți nr. 22.

Grădina avea o singură clasă și, întrucât aici de dimineață se țineau lecțiile școlii primare, copiii de la grădină puteau frecventa școala numai între orele 13:00 și 16:00. Mobilier special nu exista, fiind utilizate băncile școlii primare, pe care copiii se așezau cu greu, pentru că erau mari și incomode, iar când se ridicau „dispăreau sub capacile pupitrelor” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 312).

Nu existau nici materiale didactice și nici mobilier pentru acestea. Atunci când s-a angajat la Grădina, în 1927, Nina Zaharov afirma că a moștenit doar câteva foițe de corespondență curentă cu revizorul școlar, inclusiv o ștampilă. În urma adresării către directorul Școlii Primare nr. 22, V. Cosuțchi, a obținut pentru Grădină un dulap vechi și defect al Școlii, fără broasca de încuiat și fără nicio poliță, care a fost reparat pe cheltuiala învățătoarei. Treptat, au fost colectate și materialele didactice necesare unei bune funcționări a Grădini. După ce a contactat Casa Școalelor din București, prin Comitetul Școlar Comunal, s-a mai obținut „câte ceva”. Deoarece nu existau mijloace materiale, nici materialele didactice necesare în comerț, colecția de inele, mozaicuri etc. se completa încet.

În anul școlar 1933–1934, sala de clasă în care se desfășurau cursurile, a fost cedată pentru o clasă paralelă, nou înființată. Acest fapt a devenit însă o adevărată tragedie pentru grădină, pentru că acum orele trebuiau să se țină în sala de recreație a școlii primare. De la Grădina desființată au fost aduse „rămășițele

mobilierului <...>, fiindcă totul era ruinat și dintr-o imprudență copiii împingeau piciorul rupt al mesei” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 313-314). Mobilierul necesar, înainte de începerea cursurilor, era adus în sala de recreație, unde erau și cuiele pentru haine, și apa de băut. Aceeași sală era utilizată și de o menajeră, care aducea mâncare pentru elevi. Tot aici se găsea bufetul școlii și un pasaj public spre cancelaria școlii. Astfel, aproape toate lecțiile erau întrerupte, „pentru că atenția copiilor era răpită de ceva nou și neobișnuit”. După orele de curs, mobilierul era strâns și stivuit în spatele unei scene, amplasată tot în sala de recreație. În celelalte trei camere se afla locuința directoarei, pentru care se achita 5 000 de lei. Odată cu înființarea postului doi, această ordine a fost schimbată, cele trei camere fiind închiriate, directoarei rămânându-i doar două.

Pe măsură ce spațiul s-a extins, a crescut și numărul cererilor de frecventare a Grădinii, așa că se mai solicita încă un post. „Aveam la început un sigur post cu 500 de copii înscriși și ne bucuram de mult aer și liberate. Era vesel și plăcut în prima toamnă, la înscrierea copiilor au venit așa de mulți doritori să urmeze această Grădiniță, încât nu-i puteam înscrie pe toți” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 316). Al doilea post a fost deschis la 15 octombrie 1934, detașat de Grădina de Copii nr. 5 până în anul școlar 1938–1939, când s-a desființat postul de la Școala de Copii nr. 5 și creat ca postul numărul doi la Școala de Copii Mici nr. 12, prin decizia Ministerului nr. 15267/1937.

În următorul an școlar, 1936–1937, în postul doi a fost numită Velca Munteanu, învățătoare definitivă, care a absolvit Școala Normală de Conducătoare din București, succedată în 1937–1938 de Claudia Dimitriu, absolventă a Liceului Eparhial din Chișinău, a cursurilor superioare pedagogice din Odesa și a cursurilor speciale pentru grădini de copii din Brașov, iar mai târziu, de Varvara Roșu, învățătoare de gradul II, absolventă a Școlii Normale de Conducătoare. În postul numărul unul, din 1927 până în 1940, a lucrat Nina Zaharov.

Pe lângă corpul didactic, a existat și un Comitet Școlar înființat în 1923. La ședințele Comitetului se discutau probleme curente de nivel social și cultural, organizarea Pomului de Crăciun etc. Membrii Comitetului s-au implicat activ în identificarea noului local al Grădinei și au contribuit pe parcursul a 2 ani cu câte 5 000 de lei pentru plata chiriei.

Statisticile pentru anii 1922–1939 arată că cel mai mare număr de copii care frecventau grădina a fost înregistrat în anul școlar 1924–1925, adică 102 persoane (43 de băieți și 59 de fete), iar în mod regulat grădina era frecventată de 60 de copii, dintre care

10 de religie ortodoxă și 50 de religie mozaică. Cel mai mic număr de copii înscriși – doar 60 – a fost în anii școlari 1923–1924 și 1938–1939, respectiv 27/28 de băieți și 33/32 de fete (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 316a).

În septembrie 1934, la această instituție au fost introduse uniforme școlare: șorturile albastre (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 323). De la grădina copiii mergeau la Școala primară, apoi la școlile industriale, profesionale, comerciale, normale și licee. Într-un context în care majoritatea erau reprezentanți ai minorităților naționale, grădina de copii era considerată un mijloc benefic pentru dezvoltarea abilităților lor lingvistice.

În perioada 10 ianuarie 1939 – 2 aprilie 1939, zilnic, pentru 26 de copii din familii sărace se organiza o cantină. Celor nevoiași li se servea lapte fierbinte sau ceai cu pâine și magiun. În total, s-au oferit 175 de porții de lapte cu pâine, 1 465 de porții de ceai cu pâine și magiun, 275 de porții de mâncare caldă (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 332a, 360-361, 363).

Prin contribuțiile părinților a fost reparat mobilierul vechi, au fost procurate materiale didactice. Ulterior, a fost „realizat un mare vis, făcând[u-se] mobilier nou, individual. Mobilierul școlii a fost completat cu etajere pentru materiale didactice, rafturi pentru șoșoni, lavoare, dulăpaș pentru farmacie, ligheane, bacuri pentru apă, săpuniere etc”. Au mai fost făcute 600 de cuburi tăiate în diferite mărimi și forme, jocuri, mingi, șapirograf, materiale „Montessori”. Grădina era dotată cu o bibliotecă pentru copii și mame, punând la dispoziție cărți și reviste.

Pentru a asigura buna funcționare a instituției educative, primăria orașului a alocat, prin filiera Comitetului Școlar Comunal, sumele necesare pentru închirierea localului, servitori, încălzire, gospodărie etc. Evidența banilor se realiza prin registre care erau menținute în regulă (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 317).

La expoziția școlilor primare și de copii mici din ținutul Nistru, organizată în 1939, Grădina de Copii nr. 12 a expus un material didactic unic, „admirat atât de ministrul Țoni, cât și de celelalte autorități. Materialul era folosit pentru activități intuitive, fiind compus mai mult din jucării și imitații după natură și era lucrat de însăși doamna directoare” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 369).

La 17 mai 1939, inspectoarea școlară A. Mircea nota că „în școală domnește o ordine și o curățenie desăvârșită” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 332a).

Copiii de la această grădina au participat la o serie de serbări organizate anual la Chișinău. Astfel,

la Teatrul Național au interpretat dansul fluturilor (1929), „Dansul olandez” și „Hora” (1931), iar în Parcul Carol au dansat „Menuet” (1933). La 31 mai 1936, cu ocazia Congresului Învățătorilor din jud. Lăpușna, au interpretat un dans numit „Pierrot și Pierrette” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 357). La 8 iunie 1938, în sala Școlii de Contabilitate a avut loc o sărbătoare, la care copiii au executat jocuri în prima parte, iar în partea a doua au prezentat piesa „Primăvara”. După serbare, toți au primit pachete cu bomboane, iar „publicul a rămas pe deplin mulțumit” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 368). Sărbătorile organizate la Grădina se încheiau cu intonarea Imnului Regal (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 359).

Grădina de copii nr. 20 a fost creată în 1921, în partea de jos a orașului, populată în majoritate de oameni cu venituri mici: meseriași și muncitori. Grădina activa în orele de după prânz și utiliza o clasă închiriată sub egida Școlii Primare de Fete nr. 8.

Localul însă nu îndeplinea cerințele igienice și pedagogice de bază. Era slab luminat, foarte frig, umed și nu exista mobilier special. „Toate acestea contribuiau pe deplin la crearea unei atmosfere insuportabile”. Drept urmare, în toamna anului 1930, autoritățile au decis să transfere Școala Primară de Fete nr. 8, în cadrul căreia funcționa și Grădina de Copii nr. 20, într-un local mai spațios, de pe str. Ștefan cel Mare, nr. 118. În consecință, Grădina a obținut propria sală de clasă, care a devenit treptat bine echipată. Inițial, activitățile la clasă erau convenabile, întrucât în spatele peretelui era un vestiar. În 1934, la insistența directoarei de Grădină, s-a cedat din apartamentul directoarei Școlii Primare de Fete nr. 8 o cameră amenajată ca vestiar. În consecință, sala de clasă s-a mărit și spațiul a fost dotat cu trei ferestre orientate spre nord-est. În 1939, aceasta era deja o „sală spațioasă – foarte bine întreținută și admirabil aranjată, cu tablouri și frize. Dispunea de mobilier propriu unei școli de copii mici” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 132).

Din fondurile obținute din numeroase serbări, precum și din donații voluntare de la părinți, Școala a fost dotată cu mobilier individual, executat în strictă conformitate cu cerințele educative.

În privința stabilimentelor adiționale, situația Grădinei era precară. Curtea Școlii Primare de Fete nr. 8, care găzduia și copiii Grădinei, era puțin spațioasă și nu avea grădini și loturi de expoziție. Până în anul școlar 1933–1934, Grădina funcționa cu un singur post, începând însă din acel an școlar a fost deschis cel de-al doilea. Astfel, alături de directoarea Claudia Damaschin activa și Georgeta Livadaru, în-

vățătoare cu titlu provizoriu. Întrucât era o singură clasă pentru două posturi, cursurile se țineau o jumătate de zi. Totodată, Grădina avea o mică bibliotecă pentru copii și părinți, inclusiv o farmacie școlară.

Personalul didactic al școlii era format din următoarele cadre. Maria Popovici, fondatoarea acestei instituții preșcolare, a activat în anii 1921–1923. A absolvit Liceul de Fete nr. 1 din Chișinău, fiind și diplomat al cursurilor speciale pentru conducătoare de grădini de copii. S-a transferat la Școala Primară din com. Rezeni, jud. Lăpușna. Olga Crâjman, conducătoare suplinitoare din 23 ianuarie 1924 până la sfârșitul anului școlar 1923–1924. Elizabeta Cotovici a activat un singur an. Era absolventă a Liceului de Fete nr. 1 din Chișinău, deținătoare a unor cursuri pregătitoare pentru conducătoare de grădini de copii. Datorită ei, prezența la școală a crescut, ceea ce a suscitât interesul populației pentru această grădină. A murit la datorie, având un sfârșit tragic într-un accident de mașină lângă pădurea Durlești, la 29 iunie 1925, în timp ce participa împreună cu copilul său la o excursie organizată de Școala Primară de Fete nr. 8. Excursia s-a încheiat cu moartea Elizabetei Cotovici și a mai multor copii de la această instituție.

Claudia Damaschin, directoare înaintată la gradul II, activa la Grădina de copii de la 1 septembrie 1925. Era absolventă a Liceului de Fete nr. 3 din Chișinău, deținătoare a unei diplome de cursuri speciale pentru conducătoare de grădini. I-a convins pe membrii Comitetului Școlar să doteze instituția cu mobilier individual vopsit în alb, cu table, dulapuri, cuiere, lavoar etc. A îmbogățit Grădina cu material didactic (Fröbel, Montessori, Decroly), o bibliotecă pentru copii și mame, farmacie școlară, muzeu școlar etc.

Primele informații referitoare la Comitetul școlar datează din anul de studii 1924–1925. Președinte era Mihail Berariu, director la Prefectura Jud. Lăpușna, iar membri - Ioan Lazăr, funcționar, Xenia Frățiman, directoarea Școlii Primare de Fete nr. 8, I. Pasar, comerciant, Isac Sroit, ziarist, Elefterie Negel. Comitetul a organizat un Pom de Crăciun la care copiii au primit dulciuri, iar cei săraci au fost îmbrăcați. Fondurile pentru acest scop au însumat 2 743 lei și au fost donate de Comitetul Școlar Comunal și de persoane particulare.

Numărul total de copii înscriși la Grădină, de la înființare, adică din anul școlar 1921–1922 și până în 1939 a fost de 1 096 de copii, inclusiv 523 băieți și 573 fete, dintre care au frecventat regulat 434 băieți și 512 fete, în total 946, media anuală fiind de 86,31. Motivul pentru care nu toți copiii au mers la Grădină a fost lipsa locurilor. La 1 martie 1939, inspectorul școlar A. Mircea constata faptul că „deși populația

școlară în majoritate este de religie mozaică, doamna învățătoare se ocupă de educația religioasă a celor 11 creștini și a clasei în general <...>. Populația școlară de origine ebraică se exprimă cu destulă ușurință în limba patriei”.

Reprezentanții grupurilor etnice minoritare își dădeau copiii la Grădina pentru a le oferi posibilitatea de a învăța limba română. Alți părinți își aduceau odraslele pentru comunicare și pentru a evita „egoismul prea dezvoltat” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 132). Restul părinților, după cum se menționa în monografia grădinei, erau „ocupați în cea mai mare parte a zilei, <...> nedispunând de răgazul necesar – răgaz cerut de educația ce trebuia dată copiilor, și-i trimit la grădină, fiind siguri că acolo vlăstarele lor, pe lângă o îngrijire părintească, vor primi și o educație adecvată vârstei” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 132-184).

În octombrie 1939, pentru a obține titlul de învățătoare, gradul I, Claudia Damaschin (Rusev), directoarea Grădinei, a elaborat manuscrisul monografiei acestei instituții.

Grădina de copii nr. 21 era frecventată de copii foarte săraci. În anul școlar 1938–1939, la „Grădina săracilor” a fost organizată o cantină, unde toți primeau zilnic mese calde (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 315).

Grădina de copii nr. 22 era condusă de Iulia Chirița. La 2 iunie 1933, aici a avut loc o serbare școlară, cu un program alcătuit din două părți. Prima parte precedea: salutul (recitare), „Roata vremii” – operetă în cinci tablouri (lunile anului, vara, toamna, iarna, primăvara), Greierul și Furnica (scenetă), Româncuța (recitare), Băcăneanca (dans național), hora, gimnastica, fantezii muzicale (pian) executate de fetița Lili Gorbâtai. A doua parte a evenimentului a cuprins: crăiasa „Florica Roșie”, operă în trei acte; orchestra a interpretat: a) Paița; b) marșul lui Schuman; c) Carmen; d) Toreador; e) Țăranul vesel; f) Cântec nou; g) Banul Mărăcinel; h) S-a dus cucul. La final, corul a intonat Imnul Regal. La dispoziția publicului a fost organizat un bogat bufet².

Grădina de copii nr. 23 funcționa cu două posturi într-o sală de clasă mică, dotată cu un antreu din incinta Școlii Primare de Băieți nr. 9, fiind anexată acesteia din punct de vedere administrativ. Școala era înzestrată cu icoane și candelă.

Potrivit inspectoarei școlare de ținut, Aurelia Mîrcea, sala de clasă era „curat întreținută, aerisită, bine încălzită și ornată cu mult gust de domnișoara Sofia Smorjevschi, învățătoare înaintată la gradul II, stat personal nr. 23.731, care este și titulara postului unu de la Școala de Copii Mici” (ANR, F. Ministerul

Educației Naționale, d. 192/1940, f. 208). Sofia Smorjevschi era abonată la reviste de specialitate, fiind la curent cu noutățile didactice și încercând să aplice cele mai moderne metode de predare și educație. A participat de două ori (iulie 1933 și iulie 1936) la cursuri de perfecționare organizate la Școala Normală de Învățătoare din Chișinău. În postul doi se afla Georgeta Livădaru.

Copiii de diferite etnii proveneau dintr-un cartier cu o populație nevoiașă. Aceștia purtau șorțuri și gulerașe, erau curați și sănătoși. Micul dejun era servit în sala de clasă, întrucât Grădina nu dispunea de un spațiu special amenajat. În timpul gustării, copiii foloseau șervețele și mâncau în liniște, iar cei din familii înstărite aveau grijă să aducă o bucată de pâine unui vecin care nu avea suficientă mâncare.

La 11 mai 1934, din cei 38 de copii înscriși (20 băieți și 18 fete), la școală erau prezenți 13 copii (șapte băieți și șase fete). Absența copiilor era motivată de malarie (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 252). Conform ordinului revizorului școlar din 17 decembrie 1935, Grădina a fost închisă, pentru dezinfecție, pentru o perioadă de patru zile, din cauza unei epidemii de scarlatină și tifos exantematic. La 9 noiembrie 1939, grupa de copii condusă de Sofia Smorjevschi, era constituită din 32 de copii: 13 români, 15 evrei și 4 ruși (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 260).

La 23 aprilie 1936, în curtea Bisericii Sf. *Gheorghe*, unde funcționa Grădina, de hram, toți copiii au fost conduși la lăcașul sfânt. După slujbă, Sofia Smorjevschi a ținut un discurs pe tema „Nu chinuiți animalele și păsările”. Apoi, părintele paroh Th. Drebneci a anunțat că copiii vor elibera păsările pe care le-au hrănit toată iarna. Ei au deschis coliviile, lăsând păsările să zboare în voie și „urmărind cu atenție drumul apucat de ele” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 265).

Sofia Smorjevschi acorda o atenție deosebită protecției sociale a copiilor. Ea nota că lucrează într-un cartier sărac al orașului și în fiecare an avea câțiva copii trimiși de centrul de ocrotire ca fiind obligați să meargă la școală. Copiii locuiau la niște femei străine (asistente), care primeau câte 300 de lei pe lună de la centru pentru întreținerea lor. De cele mai multe ori, erau femei sărace, așa că luau câte 3-4 copii pentru suma de 1000-1200 lei, pentru a-și hrăni propria lor familie, bani care se cuveneau, de fapt, acestor copii. Din acest mediu provenea și o fetiță de 5 ani, care frecventa grădina condusă de Sofia Smorjevschi. „Fetița venea mereu flămândă, spunând că mănâncă o dată pe zi, dormea pe paie fără așternut, purta doar o rochiță fără cămașă, ciorapi și

ciupici ruși. Când am întrebat-o ce-i face mama (o numea mama ei adoptivă), mi-a spus că s-a îmbătat și a bătut-o. Acest lucru s-a întâmplat de mai multe ori. Am reclamat cazul la centru și fetița a fost luată de acolo. Cred însă că nu este singurul caz, ci sunt mai multe de acestea” (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 247). La 5 decembrie 1936, Sofia Smorjevschi a conferențiat în fața mamelor ai căror copii frecventau Grădina, vorbind cu ele despre alimentația copiilor de 2-7 ani, cum să hrănești copilul și chiar meniul zilnic potrivit și sănătos pentru copii (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 269).

La 26 februarie 1939, Adunarea Generală ordinară a Comitetului Școlar de pe lângă Grădina de Copii nr. 23 a fost informată de directoare că la Dispensarul din strada Ștefan cel Mare, nr. 1 se oferea gratuit untură de pește pentru copii. Părinții au fost rugați să-și aducă copiii acolo, în prealabil luând și o adeverință de la instituția școlară. Comitetul Școlar a rugat părinții înstăriți să trimită mâncare pentru 7-8 copii nevoiași, care nu aveau ce mânca acasă. S-a decis ca părinții înstăriți să asigure, pe rând, porții duble de hrană după ordinea stabilită de directoare, astfel ca și copiii săraci să poată fi hrăniți regulat la școală (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 305). Astfel, se poate constata și latura socială, caritabilă a activității acestei grădini.

Alte instituții preșcolare. La expoziția școlilor primare și de copii mici din ținutul Nistru, organizată în 1939, Grădina nr. 19, sub conducerea învățătoarei V. Ghioc, a prezentat un material didactic și câteva tablouri intuitive frumoase (ANR, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, f. 369).

În 1919, la Chișinău funcționau trei grădini de copii evreiești (Marian 1919:27). Izrael Berman era președinte al Societății de Binefacere din Chișinău și susținător al Grădinii de Copii Evreiești „Iavne”, a cărei directoare era Ghenrieta Gherșanoc, domiciliată în Chișinău, pe str. Ștefan cel Mare nr. 150. Aceasta a urmat Secțiunea de conducătoare din cadrul Institutului Chișinău pentru pregătirea de învățătoare și educatoare, instituție privată a comunității evreiești, iar între 1929–1931, a lucrat la Grădina de Copii „Iavne”, în calitate de conducătoare suplinitoare cu limba de conversație ebraică și română. Pentru această muncă era remunerată cu câte 3 000 lei pe lună (ANA, F. 1581, inv. 1, d. 73, ff. 1-9).

Considerații finale. Având la bază miza de integrare a spațiului românesc, componenta educațională a fost considerată una strategică pentru statul român. În Basarabia, inclusiv la Chișinău, autoritățile române au găsit o populație rusificată, cu o rată

de alfabetizare scăzută față de alte provincii românești. Treptat, instituțiile de învățământ au fost puse în acord cu noile realități aduse de Unirea din 1918. S-au făcut investiții în infrastructura instituțiilor de învățământ.

Chișinăul avea o rețea de grădini de copii, care erau active în pregătirea tinerei generații atât din punct de vedere educațional, cât și civic. În al doilea cel mai populat oraș al României întregite, existau și grădini de copii pentru minoritățile etnice/naționale. Autoritățile locale erau implicate în dotarea materială a acestor instituții. Din vizor nu a lipsit nici componenta socială și filantropică în activitatea grădinilor de copii.

Note

¹ În sursă lipsește Grădina de copii nr. 2, deși ultima este numerotată cu 24, din cele 23 existente.

² Documentul original este expus în expoziția permanentă a Muzeului de Istorie a Orașului Chișinău.

Referințe bibliografice

- ANA. Agenția Națională a Arhivelor, F. 1404, inv. 1, d. 949, 40 f; d. 1453; F. 1581, inv. 1, d. 73, 11 f; F. 1861, inv. 1, d. 1, 20 f.
- Anuarul statistic al României. 1930. București: Imprimeria Națională, 1932.
- Anuarul Chișinăului pe anul 1940. Alcăt.: Al. Terziman și I. Kalughin. Chișinău: Editura Arpid, 1940.
- ANR. Arhivele Naționale ale României, F. Ministerul Educației Naționale, d. 192/1940, 369 f.
- Bezviconi Gh. Femeia basarabeană. In: Din trecutul nostru. Revistă istorică. Chișinău: Tipografia Uniunii Clericilor Ortodocși din Basarabia, nr. 11-12, august–septembrie, 1934, 52-53.
- Ciobanu Șt. Orașele. In: Basarabia. Chișinău: Imprimeria Statului din Chișinău, 1925.
- Comisiunea moldovenească școlară. In: Ardealul (Transilvania), an II, nr. 68, 10 aprilie, 1918, 1.
- Enciclopedia României. Vol. I.: Statul. Coord. D. Gusti. București: Imprimeria Națională, 1938.
- Marian Liviu Fl. Școala evreiască în Basarabia. In: Școala Basarabiei, an. 1, nr. 12, 1919, 27.
- Panaiteșcu Sc. Orașele din interiorul Basarabiei (fragmente). In: Centrele comerciale din Basarabia. București: Cartea Românească S.A., 1923.
- Popescu-Spineni M., Lefter Iu., Carrea Iosif I. Organizarea învățământului în România. In: Enciclopedia României. Vol. III. Economia națională. Cadre și producție. București: Imprimeria Națională, 1939, 468-469.
- Priveliști școlare. In: Școala Basarabeană, an. 4, nr. 10, 1936, 34.
- Toni D. V. Ziua de 31 mai, la Chișinău. In: Dimineața, vineri, 8 iunie, 1936, 6.
- Ziua de 31 Mai, la Chișinău. In: Școala Basarabeană, an. 4, nr. 5-6, 1936, 25.

Figura 1. Grădina de Copii nr. 7 („Casa Copilului”) (actualmente, Institutul Național al Justiției, str. Serghei Lazo, nr. 1). Sursă: Enciclopedia 1938: 530

Figura 2. O lecție la „Casa Copilului”, 1936. Sursă: Școala 1936: 34

Ion Valer Xenofontov (Chișinău, Republica Moldova). Doctor în istorie, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.

Ион Валер Ксенофонтов (Кишинэу, Республика Молдова). Доктор истории, доцент, Государственный университет Молдовы.

Ion Valer Xenofontov (Chisinau, Republic of Moldova). PhD in History, Research Associate Professor, State University of Moldova.

E-mail: ion.xenofontov@gmail.com

ORCID: 0000-0002-5993-1235